

VALENTIN P. ZORIN

Leśna polityka Białorusi w XXI wieku*

Forest Policy in Belarus in the 21st Century

Obecnie Republika Białoruska jest w punkcie zwrotnym na drodze swojego rozwoju. Władze państwowe uważają, że Republika wymaga zmian paradygmatów zarówno w polityce jak i ekonomii. Leśnictwo nie jest wyłączone z tego procesu. W tej dziedzinie już poczyniono ogromne zmiany, a radykalne zmiany są spodziewane w przyszłości. Polityka ta będzie realizowana w ciągu wielu lat.

Białoruskie leśnictwo ma długą historię. Począwszy od najstarszych czasów powierzchnia naszego kraju była pokryta lasem, te lasy zawsze nas karmiły, ochraniały i ogrzewały. Zorganizowane leśnictwo pojawiło się na Białorusi w połowie XVI wieku, czyli ma już 450 lat historii. Podczas tego okresu polityka państwa zmieniała się w konfrontacji z generalną polityką państwa i sytuacją makroekonomiczną. Przez ponad 100 lat (a szczególnie przez ostatnie 70–80 lat) polityka leśna Białorusi zależała od państwa posiadającego największe zasoby leśne. W tym czasie na Białorusi, roczne pozyskanie wynosiło około 17 mln m³ (ale czasami osiągało 25 mln m³ drewna rocznie). Obecnie obliczany rozmiar pozyskania surowca drzewnego nie powinien przekroczyć 5 mln m³.

Po wyzwoleniu od faszystów powierzchnia leśna Białorusi była najmniejsza w ciągu całej historii i wynosiła — 19,7% powierzchni kraju, obecnie 35,5% powierzchni kraju jest porośnięte lasem. W czasach, kiedy miasta i wsie leżały w gruzach i połowa ludności mieszkała w lepiankach, ogromna ilość drewna była potrzebna do odbudowy zniszczonej gospodarki. Drewno pochodziło z lasów białoruskich, a lasy pomogły ludziom w nieszczęściu po raz kolejny. Niestety — ogromny rozmiar pozyskania, początkowo na mniejszą skalę, a potem większy był kontynuowany w okresie powojennym przez blisko 25 lat. Podstawowe zasady trwałości lasów były przestrzegane w Republice jedynie w drugiej połowie lat siedemdziesiątych.

---

*Referat wygłoszony przez Ministra V.P. Zorina podczas obrad Europejskiej Unii Leśnej w Gdańsku, 22–27 maja 1995 r.

Biorąc pod uwagę wszystkie te czynniki, które doprowadziły do obecnego stanu naszych lasów, mamy do czynienia z deformacjami w strukturze wiekowej naszych lasów, spadkiem udziału drzewostanów starszych klas wieku i spadkiem rozmiaru użytkowania drewna. Obecnie sytuacja ulega normalizacji, ale powrót do modelu lasu normalnego jest odległy. Pomimo takich niesprzyjających okoliczności, lasy Białorusi nadal posiadają ogromne zasoby i potencjał ekologiczny. Powierzchnia lasów wynosi 8,7 mln ha. Zasoby na pniu — 1,1 mld m³ i roczny przyrost około 25 mln m³, a zapas drzewostanów najstarszych wynosi około 74 mln m³. Biorąc pod uwagę całą powierzchnię leśną Białorusi oznacza to 0,71 ha powierzchni i 107 m³ drewna na 1 mieszkańca.

Udział gatunków iglastych w zasobach leśnych wynosi 72%, a średni zapas drzewostanów starszych wynosi jedynie 210 m³/ha, co stanowi 60% produktywności potencjalnej. Podstawowym zadaniem leśnictwa białoruskiego na najbliższe 15 lat jest wyraźne powiększenie produktywności każdego hektara lasu.

Jak zostało już stwierdzone, struktura wiekowa drzewostanów jest niezadowalająca. Młode i w średnim wieku drzewostany zajmują 71% powierzchni, podczas gdy drzewostany rębne zajmują jedynie 4,8% powierzchni. Warto podkreślić, że w 1988 roku jedynie 2,4% drzewostanów było dojrzałych. Innymi słowy, tendencja zmniejszenia udziału starych drzewostanów została zatrzymana i następuje zmiana. Należy przypomnieć, że około 1,7 mln ha naszych lasów jest zanieczyszczona radioaktywnością, co oznacza wyraźne obniżenie rozmiaru użytkowania, a także powoduje ponoszenie dodatkowych kosztów rehabilitacji ekosystemów leśnych.

Prezentowane tutaj skrótowo naturalne, podstawowe warunki leśnictwa Białorusi w czasie, kiedy została niezależnym państwem, umożliwia i obiecuje przygotowanie nowej polityki leśnej. Opracowanie takiej polityki wymaga wzięcia pod uwagę następujących politycznych i mikroekonomicznych uwarunkowań:

- odejścia od państwowo planowej ekonomii typu socjalistycznego i progresywne zmiany w kierunku wolnego rynku z równoczesnym utrzymaniem kontroli państwa w takich sferach jak: opieka socjalna, edukacja, kultura, nauka, ekologia i produkcja strategiczna dla państwa. Proporcje udziału prywatnych i mieszanych przedsiębiorstw będą wzrastały podczas, gdy udział własności państwa będzie maleć.
- polityczny pluralizm w życiu społecznym. Owocna współpraca polityczna i ekonomiczna nie tylko z naszymi tradycyjnymi partnerami, krajami z byłego ZSRR, ale też rozwój podobnych relacji z partnerami z krajów zachodnich.
- konieczność ekonomicznej niezależności dla Białorusi. W leśnictwie oznacza to samowystarczalność spełniającą potrzeby przemysłu, rolnictwa i eksportu drewna i produktów drzewnych oraz innych zasobów z utrzymaniem ekologicznych wymagań leśnictwa. Na Białorusi surowiec drzewny pozostaje jednym z najważniejszych zasobów naturalnych, co w trudnej sytuacji ekonomicznej państwa, jest niepodważalne. Równocześnie na krawędzi XXI wieku, leśna polityka Białorusi powinna opierać się na paradygmatach wyznaczonych przez obiektywnie zmieniające się okoliczności.

Polityka leśna będzie opierać się na zasadach stałego rozwoju branży leśnej i całej ekonomii kraju i kiedy zsumujemy zamierzenia i oczekiwania, ta dychotomiczna sytuacja leśnictwa powinna być uwzględniona. Tak jak przedtem, leśnictwo pozostanie produkcją materialną, która zapewni dostawy dóbr na rynek krajowy i zagraniczny. Dodatkowo, przez swe cechy naturalne (jako rezultat wzrostu i rozwoju biocenozy leśnych) zapewnia egzystencję człowiekowi (uwalniając tlen, wiążąc CO₂, filtrując wody, etc...).

W każdym przypadku, polityka leśna niezależnej Białorusi będzie uwzględniała następujące zasady skierowane ku trwałości i ciągłości użytkowania zasobów leśnych, a szczególne znaczenie będzie skierowane w kierunku:

- odpowiedniego zarządzania i wzmacniania ekologicznych funkcji lasów, stopniowego przechodzenia do gospodarki rynkowej z równoczesnymi zmianami form własności i systemu zarządzania w kompleksach leśnych oraz przechodzenie do samowystarczalnych układów finansowych,
- maksymalizacji działań w pokrywaniu potrzeb Republiki na surowiec drzewny i jego ekologicznego przetwarzania i użytkowania,
- wysoką rentowność ekonomiczną całej gałęzi, wzrost ilości miejsc pracy i poprawę warunków życia robotników leśnych,
- zarządzanie leśną różnorodnością biologiczną bioceno-leśnych.

Obecnie największe problemy są obserwowane we wprowadzaniu polityki leśnej w realizowaniu zasad wolnego rynku wewnątrz leśnictwa. Tym zasadom towarzyszą zarówno problemy podstawowe typowe dla okresu przejściowego krajów należących do byłego ZSRR jak i spolaryzowane stosunki różnych sektorów włączonych w politykę reform. Prostim wyjaśnieniem tych spraw jest uprzytomnienie, że obecnie poziom życia na Białorusi jest kilka razy gorszy niż był poprzednio.

Prezydent i Rząd Białorusi podejmują wszelkie działania zmierzające do podniesienia gospodarki z kryzysu, ale z różnych względów, wymagane jest wiele czasu aby uzyskać spodziewane efekty. Pomimo tych trudności zaproponowano w leśnictwie cały pakiet rozwiązań i znacznie intensywniej wprowadza się je do polityki leśnej. Towarzyszy temu wprowadzenie reform rynkowych. Następujące rozwiązania będą podejmowane w pierwszej kolejności.

Liberalizacja zasad rynku drzewnego i cen surowca drzewnego

Po 2000 r. planuje się sprzedawać surowiec drzewny na zasadach konkurencyjnych, bazujących na cenach wolnego rynku. Otrzymane fundusze ze sprzedaży będą podstawowym źródłem finansowania działalności leśnictwa. W tym samym czasie zostanie określona rola użyteczności ekologicznej lasu i wydatków na wszelkie operacje leśne w czasie 50–80 lat (między innymi: zalesianie, zarządzanie bioróżnorodnością, rola wodochronna itp. oraz inne funkcje lasów). Wobec tego finansowanie tych wydatków powinno być płacone przez społeczeństwo, konsumujące dobra leśne w ciągu całego życia, a bezpośrednio finansowane przez struktury państwa (np. z budżetu).

Konsekwentnie, leśnictwo powinno otrzymać rentę ekologiczną lub działający na podobnej zasadzie mechanizm refinansujący. Na przełomie wieków zmienia się również na Białorusi struktury własności (prywatne i mieszane formy własności zastąpią własność państwa) funkcjonujące dotychczas również w systemie organizacyjnym pozyskania i przerobu drewna. Zmienia się także definitywnie funkcje i zasady zarządzania leśnictwem. Generalnie nastąpi zmiana z zarządzania produkcją na zarządzanie własnością. W społeczności Białorusi problem własności lasów jest bardzo kontrowersyjny. Większość leśników wyraża pogląd, że lasy (co najmniej do 2010 r.) będą częścią własności państwa. To uchroni nas przed niekontrolowanymi wylesieniami, do których nie może dojść przy przechodzeniu z jednego systemu zarządzania własnością na inny, podczas gdy legislacja lub przepisy prawne nie będą wystarczająco skuteczne aby kontrolować odpowiednie relacje między formami własności. Biorąc pod uwagę istotność funkcji ekologicznych lasów, możemy stwierdzić, że przynajmniej określony stały poziom użytkowania lasu będzie zagwarantowany w przypadku pozostawania własnością państwa.

W odniesieniu do zarządzania leśnictwem i jego podstawami strukturalnymi, tendencje polityki leśnej będą następujące:

- Powierzchnia leśna nie ulegnie wyraźnym zmianom w ciągu najbliższych 15–20 lat.
- Zamiast obecnie dwóch grup i wielu kategorii lasów Białorusi, będą jedynie trzy kategorie ekonomiczne lub odpowiedniego sektora ekonomicznego przypisane zgodnie z poziomem ekonomicznego wpływu. Propozycje nazw kategorii są następujące:
  - rezerwaty (lub kategorie szczególnej ochrony), gdzie lasy będą pełniły funkcje rezerwatowe w ciągu całego ich życia,
  - kategoria lasów ochronnych, w których specjalnego znaczenia nabierają ekologiczne funkcje lasu, z użytkowaniem lasu i pozyskiwaniem drewna dopiero wtedy, kiedy zostanie osiągnięty wiek technicznej dojrzałości drzewostanu,
  - kategoria lasów produkcyjnych, których drzewostany będą odpowiadały warunkom, jakie spełniają obecnie drzewostany drugiej grupy. Lasy te będą użytkowane jak las wielofunkcyjny, z pozyskaniem drewna, użytków nieдрzewnych, łowiectwem, produkcją rolną z terenów leśnych, użytkami ekologicznymi itp.
- Pozyskanie drewna pozostanie podstawą użytkowania lasu. Do 2005 r. miąższość pozyskiwanego drewna w rezultacie użytkowania międzyrębnego i rębego wzrośnie do 15–16 mln m³, a w 2025 wzrośnie do 17–18 mln m³ rocznie, z uwzględnieniem zasad zrównoważonego rozwoju, spełniając równocześnie funkcje ekologiczne.

Trudno jest określić obecnie stosunek procentowy między powierzchnią leśną, spełniającą przede wszystkim funkcje ekologiczne a spełniającą funkcje produkcyjne. Będzie to zależało w dużej mierze od sytuacji gospodarczej Republiki, jej ekonomicznych możliwości i zainteresowania każdego europejskiego państwa w utrzymaniu ekologicznej równowagi, której znaczenie dla lasów Białorusi daleko wykracza poza jej terytorium i narodowe znaczenie. Polityka leśna dotycząca zalesień, hodowli, selekcji i wzrostu produktywności

kierowana jest głównie na odpowiednie zarządzanie terenami leśnymi obejmującymi 35,5% powierzchni kraju.

W odnowieniu lasu, udział odnowień naturalnych będzie wzrastał, co zostanie połączone ze wzrostem udziału pozyskania z cięć przedrębnych.

Tak prowadzona polityka leśna pozwoli na zarządzanie zgodnie z zachowaniem leśnej różnorodności biologicznej, kontrastując z wcześniejszymi leśnymi monokulturami. Osiągnięcia genetyczne i selekcyjne powinny znaleźć szersze zastosowanie w praktyce. Warto podkreślić, że nowe centrum selekcji i zasobów genowych będzie budowane z pomocą międzynarodowych instytucji i kredytów Banku Światowego. Rozmiar użytkowania będzie wzrastał wraz z prowadzeniem rębni udoskonalonych wprowadzaniem intensywnych technologii użytkowania lasu. Ta działalność jest również powiązana ze znaczącym udziałem kredytu Banku Światowego.

Nakłady na ochronę lasu i zwalczanie pożarów, szkodników i chorób grzybowych będą wyraźnie zwiększone, nacisk zostanie położony na oceny monitoringowe i działania zapobiegawcze z powiększeniem środków zaangażowanych w ochronę przeciwpożarową. Kontrola i ograniczanie ilości szkodników w lasach będzie oparta na metodach zintegrowanych. Duża uwaga jest skierowana na optymalizację sytuacji fitosanitarnej, wzrostowi stabilizacji leśnych biocenoz i odpowiednio w czasie wykonywanego monitoringu.

Lasy, które były pod wpływem promieniowania radioaktywnego (1,7 mln ha), są wielkim problemem. Tutaj tradycyjny sposób zarządzania lasami i leśnictwo wielofunkcyjne nie może być stosowane przez całe dekady. Dla takich drzewostanów jest przygotowywany szczególny, długookresowy projekt systemu zarządzania lasami. Zapewnia on bezpieczne warunki pracy robotnikom i pozyskane produkty leśne odpowiadają bezpiecznym celom ich stosowania. Ten system wymaga bardzo intensywnej pracy. Obecnie wzrastający poziom akumulacji Cezu 137 we wszystkich częściach drzewa jest zatrzymany. W ciągu 5–10 lat, stabilizacja radionukleoidów w roślinach drzewiastych będzie utrzymywana na względnie wysokim poziomie. Na niektórych terenach do 2025 i po 2025 r. gęstość nasycenia radioaktywnymi pierwiastkami w lasach wzrośnie dwa lub więcej razy, dlatego lasy radioaktywne Białorusi muszą być pod specjalną obserwacją i specjalnym traktowaniem przez długi okres.

Polityka leśna powinna opierać się na osiągnięciach nauki. Białoruś ma dobre zaplecze badawczo-rozwojowe. To zaplecze przede wszystkim dotyczy IBL Akademii Nauk w Homlu, Wydziału Leśnego — Białoruskiego Instytutu Technologicznego i dwóch biur projektowych w Ministerstwie leśnictwa. Problemy są rozwiązywane przez liczne instytuty Akademii Nauk Białorusi (Instytut Genetyki i Cytologii, Zoologii, itd.). Przewiduje się, że naukowy i techniczny program dla leśnictwa będzie realizowany na podstawie długoterminowego programu "Lasy Białorusi" który jest przewidziany do realizacji od 1996 roku, jak też przez inne programy.

Leśnictwo ma udział w kreowaniu zarządzania przy wykorzystaniu nowych systemów informatycznych, łącząc zarządzanie zgodnie ze zrównoważonym rozwojem i organizacją monitoringu leśnego. Jest to jeszcze jeden obszar, gdzie Bank Światowy wspomaga działania Białorusi w formie kredytowej.

Wielkie znaczenie będzie przypisane międzynarodowej współpracy. Jest dla nas bardzo ważne utrzymanie wysokiego poziomu integracji i współpracy z byłymi republikami ZSRR (na pierwszym miejscu z sąsiadującymi krajami: Rosją, Ukrainą, Litwą) i rozwinąć kontakty z krajami Środkowej, Zachodniej i Północnej Europy.

Z powodu różnych, historycznych przyczyn i obecnej sytuacji ekonomicznej (wcześniejszej izolacji która spowodowała bariery językowe, stały kryzys ekonomiczny, którego rezultatem jest fakt, że nasi uczeni i praktycy posiadają ograniczone środki do ustanawiania dobrych i żywych międzynarodowych kontaktów) borykamy się z wielkimi problemami. Bardzo otwarci jesteśmy na współpracę z europejskimi leśnikami mogącymi nam pomóc w tym względzie.

To są główne aspekty naszej polityki leśnej na przełomie wieków. W tym krótkim szkicu nie jest możliwe przedstawienie niuansów polityki leśnej. W naszym szybko zmieniającym się świecie, polityka leśna również się zmienia. Jednakże wierzymy, że będziemy zdolni rozwiązać podstawowe problemy z którymi jesteśmy konfrontowani, a przykładem niech będzie problem stabilnego, zrównoważonego rozwoju leśnictwa.

Jako europejscy leśnicy musimy znaleźć system monitoringu, kryteriów i wskaźników stanu zdrowotnego lasu, ograniczanie antropogenicznych wpływów na las, spotkania naukowców przy jednym stole i przygotowanie rozwiązania modelowego do zarządzania lasami Europy. Jedynie w ten sposób możemy spełnić nasz obowiązek zgodnie z naszym zawodem i z pożytkiem dla wszystkich ludzi.

Na koniec, proszę pozwolić mi w imieniu Białoruskiej delegacji podziękować gospodarzom i organizatorom kongresu za ich życzliwość i możliwość dokonania prezentacji Białoruskiego leśnictwa. Mamy nadzieję, że podczas następnego kongresu, Białoruń będzie już pełnoprawnym członkiem Europejskiej Unii Leśnej.

Summary

Forest policy in Belarus in the 21st century

Organised forestry appeared in Belarus as early as in the middle of the 16th century. During this period the forest policy often changed in conformity with general political and macroeconomic situation. Actually the total forest area is 8.7 million ha. Standing crop is 1,1 billion cu. m. and its current annual increment is 25.0 million cu. m. There is 0.71 ha of stands and 107 cu. m. of wood per capite. In realization the new policy the following political and microeconomic conditions and factors should be taken into consideration:

- refusal of planned economy of the socialistic type and progressive change-over to marked economy,
- changing of the forms of ownership,
- political pluralism in social life with fruitful economic end political cooperation not only with our traditional partners within the former USSR but the development of similar relations with partners from western countries as well,

- self dependent meeting requirements of its industry agriculture, population and export in wood and wood products and other resources and ecological utilities of the forest.

In the forest policy of independent Belarus the following principles will be adhered to:

- sustainable and inexhaustible forest use, primary importance being given to the wood use,
- maintainance and strengthening ecological functions of the forest,
- maximalization of satysfuing need of the Republic in raw materials and their ecological utilities,
- maintainance of biodiversity of forest biocenoses.

Tłumaczył Piotr Paschalis